

دولت جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات

بورد ماستری

ملا علی قاری و منهج آن در مرقات المفاتیح

رساله ماستری

محقق: روح الله "رحیمی"

استاد راهنما: پوهاند دکتور عبدالباری "حمیدی"

سال: ۱۳۹۷ هـ.ش

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات
بورد ماستری

ملاعلی قاری ومنهج آن در مرقات المفاتیح

رساله ماستری

محقق: روح الله "رحیمی"
استاد رهنا: پوهاند دکتور عبدالباری "حمیدی"

سال: 1397 هـ ش

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپیارتمنت تعلیمات اسلامی

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم روح الله ولد عبد الکریم ID نمبر Sh-mst-95-156 (از دور دوم تعلیمات اسلامی) از پایان نامه ماستری خویش زیر عنوان: ملا علی قاری و منهج آن در مرقات المفاتیح به روز چهارشنبه تاریخ ۱۳۹۸/۱/۷ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و از نظر هیأت ژوری مستحق 86 (نمره به عدد) هستاد و شش (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

امضاء اعضای هیأت ژوری:

نمبره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد اسماعیل لیبب بلخی	عضو هیأت	
۲	دکتور عبد الرحمن شاه	عضو هیأت	
۳	دکتور عبد الباری حمیدی	رهنما و رئیس جلسه دفاعیه	

..... معاون علمی

..... امر بورد ماستری

خلاصه بحث

خلاصه بحث که تحت عنوان (ملاعلی قاری و منهج آن در مرقاته المفاتیح) از طرف اداره ماستری پوهنتون سلام، جهت نیل به درجه ماستری به عهده بنده سپرده شده، قرار ذیل است:

در مقدمه این رساله تمام موارد که در اصول مونوگراف نویسی باید مراعات گردد از قبیل: حمد و ثنای الله متعال، درود به پیامبر - صلی الله علیه وسلم -، سبب اختیار موضوع، اهداف تحقیق، سوالات را که این کتاب به آن جواب می دهد و خطه بحث گنجانیده شده؛ در تمهید پیرامون اصل و بنیاد کتاب (مشکاة المصابیح) و زندگی نامه مؤلف آن (خطیب تبریزی - رحمه الله -) همچنان راجع به شروحات کتاب (مشکاة المصابیح) نیز بحث مفصل صورت گرفته است، زیرا اساس کتاب (مشکاة المصابیح) کتاب (مصایح السنة) تألیف امام بغوی - رحمه الله - می باشد.

این تحقیق از دو قسمت اساسی یعنی: (ملاعلی قاری) و (منهج آن در مرقاته المفاتیح) ساخته شده، لذا در این رساله پیرامون زندگی نامه و معرفی ملاعلی قاری - رحمه الله - از مقدمه تصنیفات وی و اقوال سیره نگاران راجع به زندگی نامه او، و راجع به تألیفات و تصنیفات ملاعلی قاری در علوم مختلف مانند: توحید و عقیده، تفسیر و علوم قرآنی، حدیث و علوم آن، سیرت و تاریخ، فقه و اصول فقه، مناسک و ادعیه، تراجم و فضائل مفصل بحث گردیده است.

همچنان راجع به شناخت و معرفی کتاب (مرقاته المفاتیح)، سبب تألیف آن، ویژگی های این کتاب، دیدگاه علماء راجع به مرقاته المفاتیح، منابع و مصادر مرقاته المفاتیح و روش ملاعلی قاری در علوم حدیث (روایتاً و درایتاً) با مثالهای تطبیقی آن بحث گردیده است.

در اخیر چون منهج ملاعلی قاری - رحمه الله - در شرح احادیث کتاب (مشکاة المصابیح) (منهج مزجی) می باشد، لذا منهج ملاعلی قاری - رحمه الله - در شرح احادیث کتاب (مشکاة المصابیح) در برگزیده موضوعات همچو: شرح کتب و ابواب مشکاة، شرح الفاظ غریب الحدیث، شرح قواعد نحوی حدیث، شرح حال روای حدیث، بیان مشکل الحدیث و مختلف الحدیث، و تخریج حدیث و حکم بالای حدیث گردیده است.

همچنان ملاعلی قاری - رحمه الله - در استنباط حکم از احادیث کتاب (مشکاة المصابیح)، اسباب ورود حدیث، احکام عقیده وی، مسائل فقهی حدیث و مسائل مربوط به فوائده و نکات حدیث را نیز بیان نموده است. در پایان این رساله نتایج بحث، پیشنهادات بحث، فهرست آیات قرآن کریم، احادیث نبوی - صلی الله علیه وسلم -، فهرست اعلام، فهرست مصادر و مراجع و فهرست موضوعات و داشته های بحث نیز شامل می باشد.

فهرست موضوعات

- (ب)..... خلاصه بحث
- (ج)..... شکران و سپاس گذاری
- 3-1..... مقدمه
- 3..... اسباب اختیار موضوع
- 4..... سوالات تحقیق
- 4..... اهمیت موضوع
- 5..... اهداف تحقیق
- 6-5..... پیشینه تحقیق
- 7-6..... روش تحقیق
- 9-7 پلان و خطه تحقیق
- 11-10..... تمهید
- 11..... اصل کتاب مشکاة المصابیح و سبب تألیف آن
- 12-11..... کتاب (مصابیح السنة)
- 13-12..... شروح کتاب (مصابیح السنة)
- 14-13..... کتاب مشکاة المصابیح
- 15-14..... مؤلف مشکاة المصابیح
- 16-15..... شروح مشکاة المصابیح
- 18-17..... مراجع و مصادر مشکاة المصابیح

فصل اول

ملا علی قاری و جایگاه علمی وی

- 19..... مدخل:
- 20..... مبحث اول: شناخت و معرفی ملا علی قاری رحمه الله
- 20..... نام و نسب، ملا علی قاری

21-20.....	مراجع که در آن نام پدر ملاعلی قاری (سلطان ابن محمد) ذکر شده
22-21.....	مراجع که در آن نام پدر ملاعلی قاری (سلطان ابن محمد) ذکر شده
23.....	نشأت و پرورش علمی ملاعلی قاری
24.....	او ضاع سیاسی در زمان ملاعلی قاری
25-24.....	خروج ملاعلی قاری از هرات و سبب آن
26-25.....	طلب و تحصیل علمی ملاعلی قاری
26.....	سفرهای علمی ملاعلی قاری
27-26.....	محل و تاریخ وفات ملاعلی قاری
29-27.....	استادان ملاعلی قاری
30-29.....	حلقات علمی و شاگردان ملاعلی قاری
31.....	اقوال علماء راجع به ملاعلی قاری
33-31.....	مدح ملاعلی قاری
33.....	منتقدین ملاعلی قاری
34-33.....	اعتراض ملاعلی قاری بالای برخی از علماء
38-34.....	عقیده ملاعلی قاری در مورد والدین رسول الله
38.....	زهد و تقوی ملاعلی قاری
39.....	خوشنویسی و قناعت ملاعلی قاری
40-39.....	گرایش تصوفی ملاعلی قاری
43-40.....	مذهب فقهی ملاعلی قاری
45-43.....	مذهب اعتقادی ملاعلی قاری
45-47-45.....	مصادر ترجمه و معرفی ملاعلی قاری
49-48.....	مبحث دوم: تصنیفات و وظائف علمی ملاعلی قاری
50-49.....	تألیفات ملاعلی قاری در توحید و عقیده
51-50.....	مؤلفات ملاعلی قاری در تفسیر و علوم قرآنی

53-51.....	مؤلفات ملاعلی قاری در حدیث و علوم آن
53.....	مؤلفات ملاعلی قاری در سیرت و تاریخ
56-54.....	مؤلفات ملاعلی قاری در فقه و اصول آن
57-56.....	مؤلفات ملاعلی قاری در مناسک و ادعیه
59-58.....	مؤلفات ملاعلی قاری در تراجم و فضائل
59.....	وظایف و فعالیت های علمی ملاعلی قاری

فصل دوم

شناخت مرقاة المفاتیح، و روش ملاعلی قاری در علم حدیث

60.....	مدخل:
61.....	مبحث اول: شناخت و آگاهی راجع به مرقاة المفاتیح
62-61.....	نام کتاب مرقاة المفاتیح، مزایا، و سبب تألیف آن
63.....	سبب تألیف کتاب مرقاة المفاتیح
67-65.....	اهمیت کتاب مرقاة المفاتیح
69-67.....	جایگاه و منزلت کتاب مرقاة المفاتیح
74-69.....	موقف ملاعلی قاری با مصنف کتاب (صاحب مشکاة)
79-74.....	موقف ملاعلی قاری در قبال شرح مشکاة المصابیح
79.....	مصادر و منابع ملاعلی قاری در مرقاة المفاتیح
81-80.....	مصادر ملاعلی قاری در عقیده
80.....	مصادر ملاعلی قاری در تفسیر و علوم قرآنی
81-80.....	مصادر ملاعلی قاری در حدیث و علوم آن
82-81.....	مصادر ملاعلی قاری در فقه و فتوی
82.....	مصادر ملاعلی قاری در علم الرجال
83-82.....	مصادر ملاعلی قاری در زهد و رقاق
83.....	مصادر ملاعلی قاری در سیرت

83.....	مصادر ملاعلی قاری در لغت.....
83.....	بعضی ملاحظات بالای کتاب مرآة المفاتیح.....
85-84.....	عدم تخریج بعضی احادیث در مرآة المفاتیح.....
86-85.....	نقل احادیث ضعیف و موضوع.....
88-86.....	نقل حکایات و قصه های تصوفی و غیره.....
90-88.....	نقل روایات و اقوال مبهم و غریب.....
90.....	مبحث دوم: روش و منهج ملاعلی قاری در علم حدیث.....
90.....	روش و منهج ملاعلی قاری در روایت علم الحدیث.....
91-90.....	تعریف علم روایت الحدیث.....
92.....	موضوع علم درایت الحدیث.....
95-92.....	مثالهای تطبیقی علم روایت الحدیث نزد ملاعلی قاری.....
95.....	روش و منهج ملاعلی قاری در علم درایت الحدیث.....
97-95.....	تعریف علم درایت الحدیث.....
97.....	موضوع علم درایت الحدیث.....
98-97.....	مثالهای تطبیقی علم درایت الحدیث.....

فصل سوم

منهج ملا علی قاری در شرح احادیث مشکاة واستنباط حکم از آن

102.....	مبحث اول: منهج ملا علی قاری در شرح احادیث مشکاة.....
102.....	توجه ملا علی قاری در شرح کتب و ابواب مشکاة.....
104-102.....	منهج ملاعلی قاری در شرح کتابهای (کتاب مشکاة المصابیح).....
106-104.....	منهج ملاعلی قاری در شرح ابواب کتابهای (کتاب مشکاة المصابیح).....
108-106.....	منهج ملاعلی قاری به الفاظ غریب حدیث و اعراب آن.....
110-106.....	منهج ملاعلی قاری در بیان قواعد نحوی حدیث.....
114-110.....	عنایت ملا علی قاری به تراجم راوی حدیث.....

117-114.....	موقف ملا علی قاری در باره راوی مبهم
117.....	توجه ملا علی قاری به علم مشکل الحدیث
118-117.....	تعریف علم مشکل الحدیث
123-118.....	مثالهای تطبیقی مشکل الحدیث در کتاب مرآة المفاتیح
123.....	منهج ملا علی قاری در علم مختلف الحدیث
125-123.....	تعریف علم مختلف الحدیث
132-125.....	مثالهای تطبیقی علم مختلف الحدیث در کتاب مرآة المفاتیح
134-132.....	روش ملا علی قاری در تخریج حدیث
136-134.....	روش ملا علی قاری در حکم بر حدیث
138-136.....	منهج ملا علی قاری در بیان اقوال متصوفه
140-138.....	منهج ملا علی قاری در حکایت های دریتی راجع به شرح و توضیح حدیث
142-140.....	منهج ملا علی قاری در استفاده از نظم و شعر برای توضیح و شرح حدیث
143.....	مبحث دوم: منهج و روش ملا علی قاری در نحوه استنباط احکام از حدیث در شرح مشکاة
145-143.....	منهج ملا علی قاری در علم أسباب ورود حدیث
147-146.....	منهج ملا علی قاری در بیان احکام عقیده
148-147.....	توضیح دید فقهاء، همراه با دلائل آن
152-148.....	بیان اقوال فقها و نقل دلائل آنها
154-152.....	حمایت ملا علی قاری از مذهب حنفی
157-154.....	منهج ملا علی قاری در بیان بدعات و ظلم حکام هنگام شرح حدیث
158-157.....	توجه ملا علی قاری به ذکر فوائد و نکات
160-159.....	نتایج بحث
161.....	پیشنهادات
163-161.....	فهرست آیات
166-164.....	فهرست احادیث

167.....	فهرست اعلام.....
173-168.....	فهرست منابع ومصادر.....
178-174.....	فهرست موضوعات.....

نتایج بحث

الله - تبارک و تعالی - را شاکر هستیم که بر بنده حقیر منت گذاشت تا این تحقیق را پیرامون زندگی نامه (علامه، محدث، فقیه و یکی از بزرگان تاریخ امت مسلمه به اتمام رسانم، لذا برخی نتایج مهمی که از این رساله و تحقیق بدست آمده قرار ذیل است:

- 1- معلومات و آگاهی پیرامون اصل کتاب (مشکاة المصابیح)، سبب تألیف آن و خطیب تبریزی مصنف مشکاة المصابیح) و کتاب (مصایح السنة) تصنیف امام بغوی.
- 2- شرح حال و زندگی ملاعلی قاری، زیرا او از جمله ای دانشمندان بوده که به اکثریت علوم شرعی دسترسی داشت، و از جمع کثیر علماء جهان اسلام بخصوص معاصرین خود طلب علم نموده است، مانند: شیخ شهاب الدین مشهور به ابن حجر هیثمی، شیخ زین الدین عطیه، شیخ ابو عیسی قطب الدین محمد بن علاء الدین أحمد بن محمد نهروالی هندی، شیخ محمد سعید بن مولانا خواجه حنفی خراسانی مشهور به میر علان و غیره.
- 3- معلومات در باره شاگردان ملاعلی قاری و جلسات و حلقات علمی وی مانند: شیخ الإسلام قاضی عبدالرحمن حنفی معروف به خاتم العلماء مفتی مکة مکرمه، شیخ محی الدین عبدالقادر بن محمد طبری شافعی مکی امام و خطیب مسجدالحرام، سید معظم حسینی بلخی و امثال اینها.
- 4- نظریات دانشمندان پیرامون ملاعلی قاری - رحمه الله - زیرا وی نزد معاصرین اش دارای جایگاه منزلت خاص بوده است، چنانچه علامه ابن عابدین در رساله رفع التردد فی عقد الأصابع عندالتشهد می گوید: ملاعلی قاری هروی خاتمه القراء برگزیده فقهاء و محدثین و برجسته محققین و مدققین بوده است.
- 5- آگاهی و معلومات از مذهب فقهی و عقیدوی ملاعلی قاری - رحمه الله -.
- 6- معلومات راجع به تصنیفات ملاعلی قاری، زیرا وی در عقیده و توحید، تفسیر و علوم قرآنی، حدیث و علوم آن، سیرت و تاریخ، فقه و اصول فقه، مناسک و ادعیه، تراجم و فضائل و امثال آن مؤلفات و تصنیفات زیاد دارد.
- 7- شناخت خدمات ارزنده ملاعلی قاری در بخش علوم فقهی، زیرا وی دسترسی کامل به فقه و اقوال فقهای داشته است همچنان وی از علوم حدیث (روایتاً و درایتاً) نیز آگاهی و علمیت کامل داشته است، چنانچه کتاب مرعاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح، دیدگاه حدیثی وی را ثابت می کند.

8- ملاعلی قاری باوجود که یکی از شخصیت های علمی و مجدد قرن دهم هجری بشمار می رود، تعدادی از منتقدین را نیز با خود دارد و از جانب دیگر برخی او را به تعصب مذهبی و اعتراض به ائمه دین متهم کرده اند، لذا در این تحقیق تمامی موارد که ملاعلی قاری در آن نقد علمی گردیده جواب داده شده است.

1- بزرگ ترین و معتمدترین کتاب ملاعلی قاری (مرقاة المفاتیح) از مهم ترین شروح (مشکاة المصابیح) است و از طرف تعدادی زیاد از علماء تأیید شده، چنانچه حاجی خلیفه در کشف الظنون می گوید: «ملاعلی قاری شرح بزرگ را بالای کتاب مشکاة المصابیح تحریر نموده است که در آن تمام شروح و حواشی مربوط به شرح حدیث را گنجانیده است»، علامه محمود بن محمد القاضی الحنفی - رحمه الله - می گوید: «ملاعلی قاری - رحمه الله - کتابهای زیاد را به رشته تحریر درآورده وی از تحقیق بسیار پسندیده و همه جانبه استفاده کرده، از جمله این کتاب ها شرح مشکاة المصابیح (مرقاة المفاتیح) می باشد، مرقاة المفاتیح از بزرگترین کتاب های وی می باشد، مصنف در این کتاب مسائل را از تمامی شروح جمع آوری نموده که بالای مشکاة المصابیح نوشته شده.»

2- آگاهی و معلومات از منهج ملاعلی قاری در شرح احادیث (مشکاة المصابیح)، زیرا وی در اثنای شرح حدیث کتابها و ابواب مربوط این کتاب را شرح نموده، غریب الحدیث، اعراب حدیث، نظریات فقهای، قواعد نحوی حدیث، معرفی راوی حدیث، راوی مبهم مشکل الحدیث، مختلف الحدیث، تخریج حدیث و حکم حدیث را شرح و بیان نموده است.

3- معلومات و آگاهی از مذهب گرایش تصوفی ملاعلی قاری، زیرا وی هنگام شرح حدیث از اقوال متصوفه، نصوص ادبی و شعر عربی نیز استفاده نموده.

4- معلومات و آگاهی از طریقه و روش شرح و تفسیر احادیث نبوی - صلی الله علیه وسلم - بخصوص توسط ملاعلی قاری، زیرا وی مسائل عقیدوی، دیدگاه فقها، نظر راجح و ربط احکام حدیث را با مسائل روز نیز بیان کرده است.

پیشنهادات بحث

در اخیر این رساله پیشنهادات ذیل باید مد نظر گرفته شود:

- 1- برای طلبه کرام، محصلین، و دانشمندان علوم اسلامی پیشنهاد می گردد، تا پیرامون احوال و کارنامه های ائمه احادیث نبوی - صلی الله علیه وسلم - بخصوص ملاعلی قاری - رحمه الله - و اجتهادات وی در علوم قرآن کریم، حدیث شریف، فقه و غیره تحقیقات علمی نمایند.
 - 2- پوهنتون سلام باید راجع به ملاعلی قاری بخصوص زندگی نامه، و ترجمه تصنیفات او تحقیقات بیشتر انجام دهد، و موضوعات پایان نامه های دوره لیسانس و ماستری محصلین را در این باره انتخاب نماید.
 - 3- پیروان مذهب احناف باید مؤلفات علامه ملاعلی قاری را ترجمه و تحقیق نمایند.
 - 4- آکادمی علوم باید راجع به مؤلفات ملاعلی قاری برنامه های منظم و آکادمیک را مد نظر داشته باشد.
 - 5- برای سائر نهادهای آکادمیک و وزارت تحصیلات عالی کشور پیشنهاد می گردد، تا راجع به ملاعلی قاری و مؤلفات وی موضوعات تحقیقی و علمی را از طریق بورد ماستری و دکتورا در پوهنتون های کشور برای محصلین مقطع ماستری بخاطر پایان نامه دوره ماستری انتخاب نمایند.
 - 6- همچنان وزارت اطلاعات و فرهنگ، معارف، تحصیلات عالی، حج و اوقاف و وزارت عدلیه باید راجع به شرح حدیث و مناہج آنها بخصوص ملاعلی قاری از طریق استادان پوهنتون ها، دارالعلوم ها، مدارس، مساجد، منابر، رسانه های اسلامی مناقشات و سمینارهای علمی را دائر نمایند.
 - 7- جهت سهولت و دسترسی به کتابهای ملاعلی قاری - رحمه الله - و آسان نمودن تحقیق پیرامون مصنفات وی در صفحه اخیر همین رساله، صفحات نخست برخی از کتابهای ملاعلی قاری را کاپی و ضمیمه نموده ایم.
- در اخیر همان طوریکه سخن را با حمد و ثنای الله متعال آغاز نمودیم، در ختم نیز می خواهیم که سخن را به آن به پایان رسانیم، (فالحمد لله رب العالمین، الذی أعانتی علی إتمام هذا البحث)، وأسأل الله - تبارک وتعالی - أن يجعله خالصاً لوجهه الكريم، وينفع به اللهم آمین یا رب العالمین.

فهرست منابع ومصادر

- 1- قرآن كريم.
- 2- الاحاديث القدسيه الاربعينيّه ، لشيخ العلامة ملاعلى قارى ، خرج احاديثه ابو اسحاق الحوينى الاثرى، الطبع مكتبة الصحابه، جده الشرقيه.
- 3- أدلة معتقد أبي حنيفة الاعظم فى أبوى الرسول عليه الصلوة والسلام، على بن سلطان محمد القارى، تحقيق: مشهور بن حسن بن سلمان، مكتبه الغرباء الأثرية، سعودى، چاپ اول سال 1993م.
- 4- ارشاد السارى الى مناسك الملا على القارى، حسين بن محمد سعيد عبدالغنى، دارالكتاب العربى بيروت لبنان.
- 5- الأسرار المرفوعة فى الأخبار الموضوعة المعروف بالموضوعات الكبرى، نور الدين علي بن محمد بن سلطان المشهور بالملا علي القارى، تحقيق محمد الصباغ، دار الأمانة / مؤسسة الرسالة، سنة النشر 1391 هـ - 1971م، مكان النشر بيروت.
- 6- اصول السرخى، ابوبكر محمد بن احمد بن ابى سهل السرخسى تحقيق: ابو الوفا الافغانى، دارالمعرفة، بيروت.
- 7- اعراب القارى على اول باب البخارى، ملاعلى قارى، دراسة وتحقيق: وسام عبدالطيف امين الهيتى.
- 8- الاعلام قاموس تراجم اشهر الرجال والنساء من العرب والعجم والمستعمرين والمستشرقين، خير الدين الزركلى، دارالعلوم الملايين بيروت، لينا، طبع ششم سال: 1984م.
- 9- افغانستان درمسير تاريخ، غلام محمد غبار، ص 289. وكتاب: ميراث ايران، اثر آريبي و خاورشناسان ديگر، ترجمة عزيزالله حاتمى و دستيارانش، چاپ تهران.
- 10- البداية والنهاية فى التاريخ، إسماعيل بن عمر بن كثير، تحقيق ومراجعة وتعليق وتصحيح: محمد عبد العزيز النجار، مكتبة الأصمعي، الرياض.
- 11- البدر الطالع بمحاسن من بعد السابع، الشيخ محمد بن على بن محمد الشوكانى.
- 12- البضاعة المزجاة لمن يطالع المرقاة فى شرح مشكاة، محمد عبد الحليم بن عبد الرحيم (چشتى) الهندى، الطبع: مكتبة الامدادية ملتان پاكستان سال 1392.
- 13- تاج العروس من جواهر القاموس، محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسينى، أبو الفيض، الملقب بمرتضى، الزبيدي، تحقيق مجموعة من المحققين، دار الهداية.
- 14- تاريخ سعيد نفيسى، از سعيد، مطبعه ميهن، سال طبع(1344 هـ).

- 15- تاريخ الخط العربي وآدابه" للشيخ محمد طاهر بن عبد القادر الكردي المكي الخطاط - رحمه الله - تعالى، طبع في المطبعة التجارية الحديثة بمصر، نشر مكتبة الهلال مصر سال: (1358هـ).
- 16- تدريب الراوى فى شرح تقريب النواوى، عبدالرحمان بن ابى بكر السيوطى، تحقيق: محمد ايمن بن عبدالله الشبرواى ، دار الحديث القايره.
- 17- التعليق الصبيح على مشكاة المصابيح، محمد ادريس الكاندهلوى، مطبعه الاعتدال دمشق، طبع اول.
- 18- توجيه النظر الى اصول الاثر، طاهر بن صالح الجزائرى الدمشقى، دار المعرفة، بيروت.
- 19- توضيح الأفكار لمعاني تنقيح الأنظار، أبي إبراهيم محمد بن إسماعيل بن صلاح بن محمد المعروف بالأمير الصنعاني، تحقيق: أبو عبد الرحمن صلاح بن محمد بن عويضة، دار الكتب العلمية، بيروت- لبنان، طبع اول سال: 1417هـ/1997م.
- 20- الجامع الصحيح المختصر، معروف به صحيح بخارى محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي، دار ابن كثير، اليمامة - بيروت، الطبعة الثالثة، 1407 - 1987، تحقيق: د. مصطفى ديب البغا أستاذ الحديث وعلومه في كلية الشريعة - جامعة دمشق.
- 21- الجامع الصحيح المسمى بصحيح مسلم، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري، دار الجيل بيروت + دار الأفاق الجديدة - بيروت.
- 22- الجامع الصحيح سنن الترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى الترمذي السلمي، دار إحياء التراث العربي - بيروت، تحقيق: أحمد محمد شاكر وآخرون.
- 23- جمع الوسائل فى شرح الشئائل (شرح كتاب شئائل امام ترمذى)، ملاعلى قارى، طبع القسطنطينية سال 1290هـ.
- 24- الحطة فى ذكر الصحاح الستة، أبو الطيب السيد صديق حسن القنوجي، سنة الولادة 1248هـ، دار الكتب العلمية، سال نشر 1405هـ/ 1985م، بيروت.
- 25- خلاصة الأثر فى أعيان القرن الحادى عشر، تقى الدين داود المحبى، دار صادر للطباعة والنشر، ط 2، 1990.
- 26- دلائل النبوة، امام بيهقى، موقع جامع الحديث.
- 27- رساله فى بيان افراد الصلاة عن السلام هل يكره ام لا؟ على بن سلطان محمد القارى، تحقيق: محمد فاتح قايا، دارالبشائر الاسلاميه، طبع اول سال: 2008م، بيروت لبنان.
- 28- سلسلة الأحاديث الضعيفة والموضوعة وأثرها السيئ فى الأمة، محمد ناصر الدين بن الحاج نوح الألبانى، دارالمعارف الرياض - المملكة العربية السعودية، طبع: اول، سال: 1412 هـ / 1992 م.

29- سمط النجوم العوالي في أبناء الأوائل والتوالي، العلامة عبد الملك العصامي، درگذشت: سنة 1111هـ، مصدر الكتاب : موقع الوراق.

30- سنن ابن ماجه، محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني، دار الفكر - بيروت، تحقيق : محمد فؤاد عبد الباقي.

31- سنن أبي داود، أبو داود سليمان بن الأشعث السجستاني، دار الكتاب العربي - بيروت، مصدر الكتاب : وزارة الأوقاف المصرية وأشاروا إلى جمعية المكنز الإسلامي.

32- السنن الكبرى وفي ذيله الجوهر النقي، أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي، مؤلف الجوهر النقي: علاء الدين علي بن عثمان المارديني الشهير بابن التركماني، مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، طبع اول - 1344 هـ، مصدر الكتاب: موقع وزارة الأوقاف المصرية.

33- سنن النسائي الكبرى، أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي، دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى ، 1411 - 1991، تحقيق : د.عبد الغفار سليمان البنداري ، سيد كسروي حسن.

34- شذرات الذهب في اخبار من ذهب، لابن عماد الحنبلي، دارالفكر للطباعة والنشر الطبعة الاولى سنة1399.

35- شرح فقه أكبر، ملاعلى قارى، تصحيح مولانا حافظ محمد عبد الاحد، طبع: مطبعه مجتباتى واقع دهلى.

36- شرح مشكل الآثار، احمد ب محمد الطحاوى(ت321)، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، مؤسسة الرسالة، بيروت، طبع اول سال: 1415هـ.

37- شعب الإيمان، أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي، دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى ، 1410، تحقيق : محمد السعيد، بسيوني زغلول.

38- شمّ العوارض في ذمّ الروافض، على بن سلطان محمد القارى، تحقيق: د. مجيد خلف، مركز الفرقان، طبع اول 1425، القاهرة.

39- عقود الجوهر في تراجم من لهم خمسون تصنيفاً فائده فاكثر، جميل بك العظم، طبع: مكتبة الاهليه بيروت، سال طبع: 1326هـ.

40- الفوائد البهيئه في تراجم الحنفية، امام محمد عبدالحى لكنوي متوفاي 1304 هـ، انتشارات: دارالارقم للطباعة و النشر، بيروت.

41- القاموس المحيط، مجد الدين فروز آبادى، تحقيق: مكتب تحقيق التراث في مؤسسه الرسالة، اشراف محمد نعيم العرقسوسى ، مؤسسة الرسالة للطباعة والنشر والتوزيع ، بيروت، طبع هشتم سال: 1426هـ.

- 42- قفو الاثر في صفو علوم الاثر، محمد بن ابراهيم الحلبي، ويلييه بلغة الغريب في آثار الحبيب، محمد مرتضى الزبيدي، الطبعة الاولى 1326هـ، مطبعة السعاد.
- 43- قواعد في علوم الحديث، ظفر احمد العثماني التهانوي، دار القلم، طبع سوم سال: 1392هـ لبنان.
- 44- كشف الثام عن أسرار تخرج أحاديث سيد الأنام صلى الله عليه وسلم، الدكتور عبدالموجود محمد عبدالطيف، استاد علوم حديث در قاهره، مكتبة الأزهر طبع اول سال: 1404هـ ق.
- 45- كنز العمال في السنن الاقوال والافعال، منتقي هندي، بيروت: موسسه الرساله، سال: 1399 هـ ق.
- 46- كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون، مصطفى بن عبدالله القسطنطيني الرومي الحنفي، (1017 – 1067)، دار الكتب العلمية، سال نشر: 1413 – 1992، بيروت.
- 47- اللآلي المنثورة في الأحاديث المشهورة، محمد بن عبد الله بن بهادر الزركشي، دار الكتب العلمية.
- 48- لسان العرب، محمد بن مكرم بن منظور الأفريقي المصري، دارصادر – بيروت، الطبعة الأولى، مصدر الكتاب: برنامج الحدث المجاني.
- 49- لمعات التنقيح شرح مشكاة المصابيح، عبد الحق محدث الدهلوي، طبع معارف العلميه لاهور پاكستان.
- 50- الماتريديه وموقفهم من الأسماء والصفات، دكتور شمس الدين السلفي الافغانى، مؤسس جامعه اثريه، الجامعة العالمية، طبع: مكتبة الصديق الطائف، طبع دوم سال: 1998م.
- 51- الماتريديه دراستاً و تقويم ها، دكتور احمد بن عوض الله بن داخل الحربي، استاذ مساعد در بخش اصول دين در پوهنتون ملك عبدالعزيز بن سعود الاسلاميه، طبع: دارالعصامة للنشر والتوزيع، چاپ اول سال: (1413هـ ق).
- 52- مجلة الداعي الشهرية الصادره عن دارالعلوم ديوبند، طبع: برج شعبان 1438 مطابق 2017م، به قلم رفعى الدين حنيف القاسمى.
- 53- مجموعه الرسائل ابن عابدين، طبع آستانه مطبع: العثمانية سال 1321 هـ)، رساله 5.
- 54- مختلف الحديث بين الفقهاء والمحدثين، نافذ حسين حماد، اصدارات وزارة الاوقاف والشئون الاسلاميه، ادارة الشؤون الاسلاميه، قطر، طبع سوم سال: 1430هـ.
- 55- المدخل الى دراسة علم الكلام، دكتور حسن محمود الشافعى، إدارة القرآن والعلوم الاسلاميه كراچي پاكستان، و مطبعة النموذجية مصر.
- 56- المذاهب الاسلاميه، شيخ محمد احمد ابوزهره، المطبعة النموذجيه مصر.

- 57- مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح، العلامة الشيخ على بن سلطان محمد القارى، تحقيق الشيخ جمال عيتانى، المكتبة الحبيبية كانسى رود كويته.
- 58- المسألة فى البسمة، العلامة على بن سلطان محمد القارى الهروى المكي، (930-1014)، تحقيق د. عبدالحكيم الايس، الطبع: دائرة الشؤون الاسلامية والعمل الخيري، حكومة الامارات العربية المتحدة دبي.
- 59- مسند الإمام أحمد بن حنبل، أحمد بن حنبل، محقق: شعيب الأرنؤوط وآخرون، مؤسسة الرسالة، طبع: دوم 1420هـ ، 1999م.
- 60- مشكات المصابيح، محمد بن عبد الله الخطيب التبريزي، المكتب الإسلامي - بيروت، طبع سوم سال: - 1405 - 1985، تحقيق محمد ناصر الدين الألباني.
- 61- مشكاة المصابيح، تأليف شيخ ولى الدين محمد بن عبد الله خطيب تبريزى، ترجمه وشرح فيض محمد بلوچ، انتشارات خواجه عبدالله انصارى، چاپ دوم سال (1393هـ).
- 62- المصنوع فى معرفة الحديث الموضوع (الموضوعات الصغرى) على القارى، تحقيق: عبدالفتاح او غدة، طبع: المطبوعات الاسلاميه حلب، و دارالبشائر الاسلاميه.
- 63- معجم البلدان، ياقوت بن عبد الله الحموي أبو عبد الله، دار الفكر - بيروت.
- 64- معجم اللغة العربية المعاصرة، الاستاذ الدكتور احمد مختار عمر.
- 65- معجم مقاييس اللغة، ابو الحسن احمد ابن فارس بن زكريا (ت395)، تحقيق: عبدالغنى كحالة الدمشقى (ت1408)، مؤسسة الرسالة بيروت.
- 66- معرفة علوم الحديث، محمد بن عبدالله الحاكم (ت405)، تحقيق: احمد فارس السلوم، دار ابن حزم بيروت، طبع اول سال: 1424هـ .
- 67- المقدمة السالمه فى خوف الخاتمه، ملاعلى القارى، تحقيق: مشهور حسن سلمان، دار عمار عمان، طبع اول سال: (1989م).
- 68- ملا على القارى الهروى محدثاً (رسالة الدكتوراه)، نظام الدين نافع ابوبكر، پوهنتون پنجاب لاهور باكستان.
- 69- الملل والنحل، شهرستانى، الطبعة دوم، مكتبة الانجلو المصرية القاهرة.
- 70- منح الروض الأزهر فى شرح الفقه الأكبر، تأليف: ملا على القارى، ومعه: التعليق الميسر على شرح الفقه الأكبر، تأليف: الشيخ وهبى سليمان غاوجى، دار البشائر الإسلامية، طبع اول سال: 1998م.

- 71- المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج، أبو زكريا يحيى بن شرف بن مري النووي، دار إحياء التراث العربي - بيروت، طبع: سوم سال: 1392.
- 72- منهج النقد في علوم الحديث، نور الدين عتر، دار الفكر دمشق سورية، طبع سوم سال 1418 هـ - 1997م، مصدر الكتاب: المكتبة الرقمية.
- 73- الموضوعات الصغرى، ابن الجوزى، طبع: مطبعة المجد مصر سال: 1326هـ.
- 74- الموطأ، مالك بن أنس، تحقيق: محمد مصطفى الأعظمي، مؤسسة زايد بن سلطان آل نهيان، طبع: اول سال: 1425هـ - 2004م، موقع الإسلام.
- 75- موعظة الحبيب و تحفة الخطيب (من خطب النبي صلى الله عليه وسلم والخلفاء الراشدين)، علامه شيخ على بن سلطان محمد القارى الحنفى المكى، تحقيق: دكتور عبدالحكيم الأنيس، چاپ: دائرة الشؤون الإسلامية و العمل الخيرية، دبي، طبع اول سال: 2009م.
- 76- نزهة الخواطر و مهجة المسامح و النواظر، للشريف عبدالحى الحسنى، الطبع الاول دائرة المعارف العثمانية حيدر آباد الدكن سال: 1278هـ.
- 77- النور السافر عن أخبار القرن العاشر، عبدالقادر العيد روسى، مصدر الكتاب: مكتبة العربية بغداد سال: 1353هـ، دريك جلد.
- 78- هديه العارفين فى اسماء المؤلفين و آثار المصنفين، اسماعيل باشا البغدادى، طبع مطبعة استانبول سال: 1951م.

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af